

PANDEMİ SONRASI İZMİR'DE KADIN KOOPERATİFLERİ¹

Esin Candan Demirkol, Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü Tarımsal İşletmecilik Programı, esin.candan@deu.edu.tr, ORCID 0000-0002-6419-9990

Makale Bilgisi

Makale Tarihsel Süreci:
Geliş Tarihi:14/12/2022
Düzeltilme Tarihi:22/12/2022
Kabul Tarihi: 29/12/2022

Anahtar Kelimeler: Pandemi,
Kadın Kooperatifleri,
Kalkınma
JEL Kodları: J16, O12, P13,
R11

Özet

Kooperatif kavramı dayanışma temellidir ve işbirliğine dayanan bir felsefesi vardır. Son dönemde yaygınlığı artan kooperatifler, kadınların hem ekonomik hem de sosyal alanda güçlenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Bu çalışma, İzmir'de yer alan kadın kooperatiflerinin pandemi başladığından bu güne deneyimlerini, karşılaşılan sorunları ve çözüm yollarını anlamayı amaçlamıştır. Çalışmanın alan araştırmasında İzmir'de bulunan 8 kadın kooperatifinden 18 katılımcı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler, kadınların kooperatifleşmeye yönelik algılarının olumlu olduğu şeklindedir. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin ekonomik dayanışmayı artırıcı rolünün olduğu saptanmıştır. Kooperatiflerin, pandemi sürecinde kadınların hem ekonomik hem de sosyal alanlarda daha güçlenmesinde kolaylaştırıcı rolü olduğu tespit edilmiştir.

WOMEN'S COOPERATIVES IN IZMIR AFTER THE PANDEMIC

Article Info

Article history:
Received:14/12/2022
Revised:22/12/2022
Accepted: 29/12/2022

Keywords: Pandemic,
Women's Cooperatives,
Development

JEL Codes: J16, O12, P13,
R11

Abstract

The concept of cooperative is based on solidarity and has a cooperation philosophy. Cooperatives, whose prevalence has increased recently, have become an important tool for women's empowerment both economically and socially. This study aimed to understand the experiences, problems and solutions of women's cooperatives in Izmir since the pandemic began. In the field research of the study, face-to-face interviews were conducted with 18 participants from 8 women's cooperatives in Izmir. The data obtained show that women's perceptions of being cooperative are positive. In this context, it has been determined that women's cooperatives have a role in increasing economic solidarity. It has been determined that cooperatives have a facilitating role in women's empowerment in both economic and social fields during the pandemic process.

¹ APA: Candan Demirkol, E. (2022). Pandemi Sonrası İzmir'de Kadın Kooperatifleri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 3, (2), 80-92.

GİRİŞ

Kooperatifler; kişilerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi şekilde ve uygun maliyetle yapmak üzere dayanışma içerisinde ekonomik güçlerini, bilgi ve deneyimlerini bir araya getirmelerine olanak sağlayan örgütlenmelerdir (TMMOB; 2022).

Kooperatifler, gönüllü olarak bir araya gelinen ekonomik işbirlikleridir. Kooperatifler arka planda felsefi bir anlayış ile dayanışmacı bir bütünlüğe sahiptir. (Er; 2003, Turan; 2005, Polat; 2010, Güloğlu ve Korkmaz; 2011, TMMOB; 2022, ILO;2022) Günümüzde insanların yüzde 12'si, dünya üzerinde faaliyet gösteren üç milyon kooperatiften birisinin ortağıdır (ICA, 2019a). Kooperatiflerin üç temel işlevinden söz edilebilir (Yanardağ; 2019). İlki kooperatiflerin neo-liberal politikaların yaygınlığı sonrasında kooperatifler, devletin sosyal politikalarını azaltmasına karşın dayanışmacı örgütlenmelerin bir aktörü haline gelmiş durumdadır. İkincisi olarak, kooperatifleşme yoluyla piyasadaki büyük şirketlerin hakimiyetine karşı yeni üretim modelleri ve üretici ağları bir ekonomik model olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak ise, kooperatifler dezavantajlı grupların kendilerine ekonomik ve sosyal varoluş alanı, bir mücadele zemini yaratabilmesi açısından oldukça önemli bir işleve sahip araç konumunda olmasıdır.

Kooperatifler, dünya genelinde 280 milyon insanı istihdam eden sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Dünya Kooperatifler Birliği'nin bir projesi olan Dünya Kooperatif İzleme Projesinin raporuna göre, en büyük 300 kooperatif 2,146 milyar ABD doları ciro etmektedir. (WCM; 2020)

Dünyada küreselleşmenin yaygınlık kazanması ile beraber, ekonomik ve sosyal yaşam ile politikadaki değişimlerin sonucu olarak devletin ekonomik ve sosyal alanda rolleri azalmakta diğer taraftan yerel yönetimler ön plana çıkmaktadır. Yerel yönetimler farklı ekonomik sektörlerin gelişmesine de olanak sağlamaktadır. Bu dönemde kooperatifler kendi kendilerine ekonomik dayanışmayı sürdürebilen yapılar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Kooperatifler, sosyal ve ekonomik yaşamda, fırsat ve kaynaklara erişimde cinsiyetler arasındaki açıkların kapatılması ve kadınların güçlenmesinde etkili araçlardandır. Sermaye payı yerine kişilerin eşitlik esasında ortaklıklarını temel alan demokratik örgütler olarak kooperatifler, kadınların ihtiyaçlarını ifade etmelerinde, kolektif çözümler üretilmesinde ve kamusal alanda söz sahibi olmalarında etkili yerel örgütlenme biçimleridir (ILO; 2022).

TÜRKİYE'DE KADIN KOOPERATİFLERİ

Kooperatifler ortaklaşma, dayanışma ve gönüllülük saikleriyle hareket ederler. Kadınların istihdam içindeki payının düşük olması, karar mekanizmalarında yer almamaları ve örgütlenme yetersizlikleri gibi nedenlerden dolayı kadınların güçlenmesini sağlamak için ulusal ve uluslararası pek çok kuruluş mücadele etmenin yolunu aramaktadır. Dolayısıyla kadınların toplumsal rollerinin güçlenmesi için kooperatifler önemli bir araç olabilirler.

Kadın emeğinin kooperatif çatısı altında değerlendirildiğinde kadın kooperatifi örnek ana sözleşmesinde “ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının korunmasıyla sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamak” şeklinde tanımlanmaktadır (Kooperatifçilik Raporu; 2016).

Günümüzde kooperatifler genel olarak Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı olarak kurulabilmektedir. Türkiye’de kadın kooperatifleri çoğunlukla Ticaret Bakanlığı bünyesinde “Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifleri” ana sözleşmesiyle ya da Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde

yer almaktadırlar. Aşağıda Tablo 1’de görüldüğü gibi, Ticaret Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan kooperatifler ağırlıklı olarak Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi olarak kurulmaktadır.

Tablo 1. Ticaret Bakanlığına Bağlı Kadın Kooperatiflerinin Sayısı

Kooperatif Türü	Faal Olan			Faal Olmayan		
	Kooperatif Sayısı	Kadın Ortak Sayısı	Erkek Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı	Kadın Ortak Sayısı	Erkek Ortak Sayısı
Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi	241	3524	37	11	88	-
İşletme Kooperatifi	44	700	7	20	246	-
Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatif	1	2	5	0	0	-
Üretim ve Pazarlama Kooperatifi	5	39	0	1	7	-
Kalkınma Kooperatifi	2	14	0	0	0	-
Yardımlaşma Kooperatifi	1	36	0	0	0	-
Küçük Sanat Kooperatifi	1	10	0	3	70	-
Tüketim Kooperatifi	1	7	0	1	40	-
TOPLAM	297	4332	49	36	451	-

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (31.05.2022)

Kooperatifler istihdam alanı olarak kadınların ekonomik gelişmeleri için oldukça önemli araçlardır. Türkiye’de birçok alanda kadın kooperatifi bulunmaktadır. Geleneksel gıda ürünlerinin üretim ve pazarlanması, kültür mantarından kapari fidesi yetiştiriciliğine, peynir yapımından geleneksel keçe işçiliğine, hasta ve yaşlı bakımından ipekböcekçiliğine kadar çok çeşitli konu ve alana yayılmış olan bu kooperatiflerin hem kadınları hem de çevrelerini geliştirdikleri araştırmalarla ortaya konmuştur (Kızılaslan 2010, Gümüşoğlu 2014, Yılmaz 2019). Ayrıca kadınlar kendi el emeği ile ürettikleri giyim, hediyelik eşya vb. ürünlerin pazarlanmasını da bu kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Kadın kooperatifleri üzerine ulusal ve uluslararası çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Fakat yapılan çalışmalara bakıldığında kadın kooperatiflerinde lider pozisyonunda kadın sayısı diğer işletmelerden daha fazladır (ILO 2022; ICA 2019b). Duguid ve arkadaşları (2015) Dünya Bankası için hazırladıkları raporda “lider pozisyonunda kadın sayısının kooperatiflerde diğer işletmelerden daha fazla olduğunu belirttiktedirler. Bu çalışmada İzmir’de pandemi başladığından bu güne kadın kooperatiflerinin deneyimleri, karşılaşılan sorunları ve çözüm yolları anlaşılmasına çalışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma İzmir ilinde faaliyette bulunan toplam 8 kadın kooperatifinde 18 ortağı ile yüz yüze görüşülerek pandemi döneminde yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri önceden hazırlanan sorular kılavuzluğunda sistematik olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı son dönemde bir alternatif örgütlenme modeli olarak benimsenen kadın kooperatiflerinin pandemi ve sonrasında karşılaşılan sorunların tespiti ve çözüm yollarının

tartışılmasıdır. Bu yönüyle İzmir ilindeki kadın kooperatiflerine yönelik özgün bir çalışma olmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın hedef kitlesi İzmir ilinde yer alan kadın kooperatifleridir. Toplamda 8 kadın kooperatifinden 18 kooperatif ortağı ile Şubat – Haziran 2022 tarihleri arasında yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışma Grubu: İzmir ili 8 kadın kooperatifi ortaklarından maksimum çeşitlilik (yönetici, en eski üye, en yeni üye, en fazla üretim yapan gibi) örnekleme ile belirlenen 18 kadın kooperatif ortağıdır . (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 108). Bu çalışmada kooperatiflerin üretim alanlarının farklılıkları, örneklemin çeşitliliğini göstermektedir (Tablo 2). Pandemi sonrasında kooperatiflerin kadınlar üzerindeki hem ekonomik hem de sosyal etkileri üzerine yoğunlaşan çalışma 8 kadın kooperatifinden 18 gönüllü katılımcı ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır. ²

Tablo 2. Araştırmanın Örneklemi

	Görüşülen Kooperatifler	Görüşülen Kişi Sayısı
1.	Gaziemir Üretici Kadın Kooperatifi	2
2.	SS. Menderes Kadın, Üretim ve İşletme Kooperatifi	1
3.	Yelki Kadın Girişim ve Üretim Kooperatifi	3
4.	Turna Kadın Kooperatifi	2
5.	Balçova Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	1
6.	Pagos Üretici Kadın Kooperatifi	3
7.	Buca Kadın Kooperatifi	3
8.	Bornova Kadın Girişimci Üretim ve İşletme Kooperatifi	3
Toplam		18

BULGULAR ve TARTIŞMA

Kooperatiflerin genellikle az sayıda ortak ile (1-19) kurulduğu ve zaman içerisinde bir kısmının üye sayısında artış olduğu anlaşılmıştır (Tablo 3). Üye sayısı itibarıyla kadın kooperatifleri değerlendirildiğinde 20 kişiden daha az üye sayısı olan kooperatifler çoğunluktadır.

² Çalışmanın alan araştırması için DEU Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 09.07.2021 tarihli E-87347630-640.99-81389 sayılı belge ile yazılı izin alınmıştır.

Tablo 3. Kooperatiflerde Ortak Sayısı

Kuruluşundaki Ortak Sayısı	Frekans/ Sayı
1-19	5
20-49	2
50-99	1
100'den Fazla	0
Üye Sayısı	
1-19	4
20-49	-
100'den Fazla	4
Kuruluş Tarihi	
2018 ve öncesi	4
2019	3
2020 ve Sonrası	1

Tablo 4. Kooperatif Ortaklığından Ayrılma

Kooperatif ortaklarından zamanla ayrılma durumu	Frekans /Sayı
Evet ayrılan oldu	3
Hayır ayrılan olmadı	5

Kooperatif ortaklarından zaman içerisinde ayrılan oldu mu?" sorusuna üç kooperatif "Evet" şeklinde cevap vermiş, diğer kooperatiflerde ayrılan olmadığı yanıtı alınmıştır. Ortaklıktan ayrılma gerekçesi olarak bir kooperatif; "*Zamanla ortaklıktan ayrılanlar oldu. Şöyle ki; ana sözleşmemizin, Balçova'da ikamet eden 18 yaşını dolduran her kadın ortak olabilir maddesine istinaden, zamanla taşınanlar olduğu için ortaklıktan yasal anlamda ayrılmak zorunda kaldılar*" şeklinde cevap vermiştir. Diğer bir kooperatif ise "*İlk kurulduktan sonra ayrılanlar oldu, aktif olarak çalışmayanlar üyelikten çıktılar*" şeklinde yanıtlamıştır.

Tablo 5. Kooperatiflerin Kuruluş Amacı

Kadın Kooperatifinin Kuruluş Amacı İtibariyle Durumu	Frekans/ Sayı
Kadınlara İstihdam Sağlanması Amaçlı	8
Kadın Dayanışma Amaçlı	2

Kooperatif ortakları ile gerçekleştirilen mülakatlarda, kooperatiflerin tamamının temel kuruluş amacının "Kadınlara istihdam yaratılması" olduğu tespit edilmiştir. İki kooperatifin ise kadın istihdamı yanı sıra kadın dayanışmasını da kuruluş amaçlarına dahil ettiği gözlenmiştir. Kuruluş amacına ilişkin soruya "*Amacımız; kadınların ekonomik hayatlarını güçlendirmek, kapasitelerini geliştirmek, sosyal ve kültürel hayata dahil etmek, hakları konusunda savunuculuk mekanizması geliştirmek, eşitsizliğe karşı mücadele etmek, kadın istihdamına destek olmak ve farkındalık yaratmak*" şeklinde cevap alınmıştır.

Kooperatifler Arası İşbirliği

Katılımcılarla yapılan mülakatlarda, dört kooperatifin diğer kooperatifler ile herhangi bir işbirliğinin bulunmadığı yanıtı alınmıştır. Diğer dört kooperatifin ise zaman zaman birbirleriyle

dayanışma içerisinde oldukları anlaşılmıştır. İşbirliğinin bulunup bulunmadığına ilişkin sorulan soruya, “Yapılıyor, XXX kooperatifi çanta dikeyor, biz yetiştiremediğimizde bize destek oluyorlar.” şeklinde yanıt alınmıştır. Dayanışmanın, ürün imalatında fiili olarak yardımlaşma şeklinde olduğu görülmektedir.

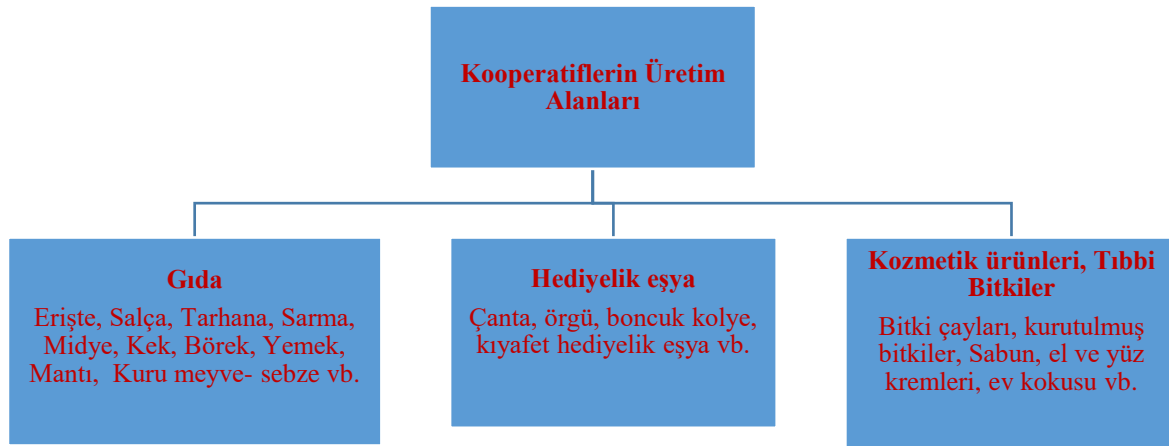
Tablo 6. Kooperatifler Arasındaki İşbirliği

Kooperatiflerin Arasındaki İşbirliklerinin Durumu	Frekans/ Sayı
Başka Kooperatiflerle İşbirliği Yapıyor	4
Başka Kooperatiflerle İşbirliği Yapmıyor	4

Katılımcılara, “Merkezi ve yerel yönetimlerden beledikleri destek olup olmadığı, hâlihazırda destek alıp almadıkları” sorulmuştur. Katılımcılardan (1) tanesi destek almadıklarını, (2) kooperatifin beklemiş oldukları destek bulunduğunu, diğer kooperatiflerin büyükşehir veya ilçe belediyelerinden destek aldıkları yanıtı alınmıştır. Merkezi yönetimden; “sosyal amaçlı ve kar amacı gütmeyen Kadın Kooperatiflerinin diğer ticari kooperatiflerle aynı vergi yasasına tabii tutulmaması, bir takım vergilerden muafiyet uygulanması ve bakanlıkça yerel yönetimlerin kadın kooperatiflerine destek olması zorunluluğu getiren bir yasal düzenlemenin hayata geçirilmesi.” yönünde destek beklendiği yanıtı alınmıştır.

Üretim Alanları

İzmir’de yer alan kadın kooperatiflerinin üretim alanları itibariyle gıda, hediyelik eşya ve kozmetik ürünleri gibi üç başlıkta toplanabilir.

Şekil 1. Üretim Alanları

Şekil 1’de de görüldüğü gibi kooperatif üretim alanları daha çok kadın emeğinin değerlendirilmesinde cinsiyet temelli alanlarda çalışıldığını göstermektedir. Kooperatif katılımcılarının beyanlarına bakıldığında, bir kooperatif hariç tüm kooperatifler geleneksel gıda üretiminde bulduklarını beyan etmişlerdir. Faaliyet alanlarından anlaşılacağı üzere, kadın kooperatifleri, ev eksenli basit üretim yapan, çeşitli gerekçelerle istihdam sürecinin dışında kalmış kadınlar tarafından örgütlenmekte ve söz konusu kadınların piyasa ile bütünleşmesi sağlanmaktadır. (KEİG; 2015)

Tablo7. Üretim Yöntemi

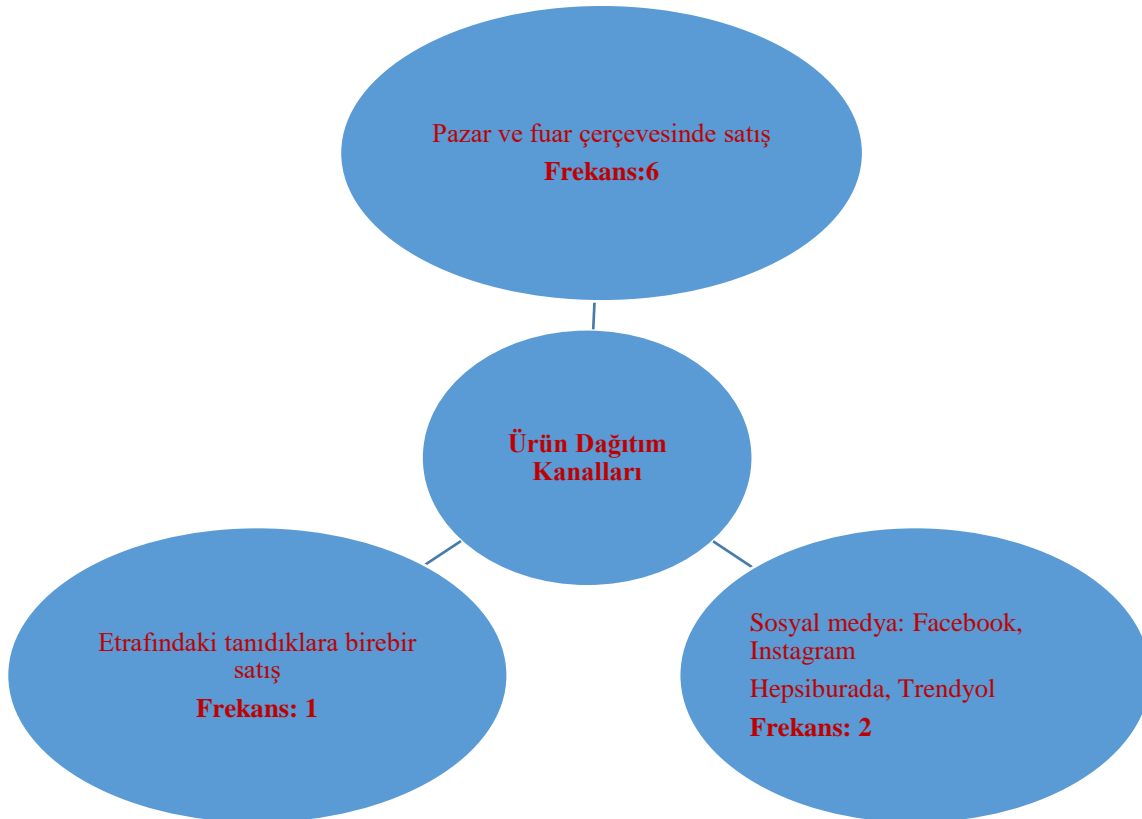
Kooperatiflerin Üretim Yöntemleri	Frekans/ Sayı
Geleneksel Yöntem	4
Modern Yöntem	-
Geleneksel ve Modern Yöntem Beraber	4

Kadın kooperatifleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde, (4) kooperatifin üretimde geleneksel yöntemleri kullandığı, diğer kooperatiflerin ise geleneksel ve modern yöntemleri birlikte kullandıkları Tablo 7’de de görülmektedir. Pandemi nedeniyle yeni yöntemler denemek istenildiği halde fırsat olmadığı belirtilmiştir.

“Geleneksel yöntemler ve yeni yöntemleri de denemek istiyoruz, keçeden cüzdan yapmaya başladık, farklı işler de yapıyoruz”

“...Kooperatif olarak gıda üretim izinli, etiketli ve barkod sistemi ile çalışıyoruz. Her ürünün reçetesi var. O reçetede ki tarifin dışına çıkılmaz. Kalite, hijyen ve doğal üretim konusundaki hassasiyetimiz nedeniyle ürünlerimiz gıda üretim atölyemizde üretilmektedir. Evlerde üretilen ürünler değerlendirilmez ve satışa sunulmaz”

Pandemi sürecinde ürünlerin pazarlamasında sosyal medyanın yeni bir araç olarak kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde pandemi öncesinde en yaygın ürün dağıtım kanalı pazar ve fuar, pandemi sonrasında pazarın frekans 6, tanıdıklara satış frekans 1, sosyal medya frekans 2 ile değişim göstermiştir. Pandemi süreci medya araçları üzerinden ticaret yapmayı kolaylaştırıp yaygınlık kazanmasına da sebep olmuştur. Görüşmelerde medya okur yazarlığı en yoğun talep olan başlıklar arasında yer almıştır.

Şekil 2. Ürünlerin Dağıtım Kanalları

Tablo 8. Ürünlerin Depolanması

Ürünlerin Depolanma Durumu	Frekans/ Sayı
Depolanıyor	4
Depolanamıyor	4

Ürünlere alıcı bulma konusunda neredeyse görüşme yapılan tüm kooperatifler alıcı bulabildiklerini söylemektedirler, en kötüsü etraflarındaki kişilere satış yaptıklarını belirttiler. Katılımcılar ayrıca bu dönemde yerel belediyelerin kadın kooperatiflerine ürünlerin satışı konusunda destek olduğunu belirtmiştir.

Pandemide Kadın Kooperatiflerinin Durumu

Pandemi sonrasında ekonomik ve sosyal yaşamın döngülerinde değişiklikler yaşanmıştır. Sokağa çıkma yasakları, toplu halde bulunmanın sakıncaları ve pazarların sınırlandırılması gibi uygulamalarla ortak alanların kullanımı azalmıştır. Bu durum bir arada olmanın yeni yöntemlerini de bulmanın sebebi olmuştur. Örneğin online toplantı yöntemleri, e-ticaretin yaygınlaşması gibi alternatif yolların kullanımı artmıştır. Pandemi sürecinin kadın kooperatiflerini nasıl etkilediği sorulduğunda neredeyse tüm katılımcılar pandeminin hem ekonomik hem de psikolojik olarak olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir.

“Yüz yüze toplantılar yapılmadı, online oldu, standlar açılmadı ve satışlar olumsuz etkilendi”.

“Pandemi döneminde kooperatiflerin birçoğu faaliyet gösteremediği için kadınlar hem ekonomik ve hem de psikolojik anlamda olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu süreçte yine KEDV'in öncülüğünde genel kurullarımızın ertelenmesi, vergi sürelerinin uzatılması veya cezaların kaldırılması yönünde görüşmeler yapılarak ekonomik anlamda kolaylıklar sağlanmıştır.”

“Pandemi ilk çıktığında çok hayal kırıklığına uğradık, satışlar çok güzel gidiyordu pandemi sonrası satış yapamadık tezgâh açamadık Pazar açamadık sonra evde üretip birikim yaptık”

Tablo 9. Pandemi Sonrasında Kadın Kooperatiflerinin Alıcılarında Değişim

Pandemi Sonrasında Kadın Kooperatiflerinin Alıcılarında Değişim Durumu	Frekans/ Sayı
Değişiklik Olmadı	2
Değişiklik Oldu	3
İnternet Alışverişi	3

“Evet, pazarda müşteri kaybettik, pandemi sonrası Trendyol ve Hepsiburada gibi internet satışı yapmaya başladık”.

“Pandemi süreci ile yüz yüze satış ihtimalleri azalmaya başladı. Burada internet satışları aktif hale gelmeye başladı. Pandemi devam ederse bizler bu duruma uyum sağlayarak yeni dağıtım kanallarını daha etkin kullanmaya başlarız”.

Tablo 10. Medya Araçlarının Kullanımı

Medya Araçlarının Kullanımı	Frekans/ Sayı
Akıllı Telefon Kullanımı	8
Sosyal Medya Kullanımı (Facebook, Instagram, Pinterest)	7

Katılımcıların pandemi sonrasında en çok ortaklaştıkları ifade e-ticaret konusunda olmuştur. Görüşmelerde İnterneti üzerinden alışveriş yapmak konusunda çekincesi olmasına rağmen kooperatiflerin bu konuyu öğrenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Yine katılımcıların tamamı e-ticaret konusunda eğitim almak istediklerini, bu konuda verilecek eğitimlere katılmayı talep ettiklerini belirtmişlerdir.

Kadınların Kooperatiflerden Eğitim Beklentileri

Çalışma yaşamında ve sosyal yaşamda kadının görünürlüğü erkeklere kıyasla çok geride kalmaktadır. Kadınlar aleyhine olan bu eşitsizlik gittikçe artmaktadır. Kırsalda yaşayan kadınların sorunlarının başında eğitim ve ekonomik yetersizlikler gelmektedir. Kooperatiflerin özellikle yoksulluğun azaltılmasında, istihdam yaratarak sosyo-ekonomik kalkınmaya da katkı sağlaması, sosyal bütünleşmeye olan katkıları evrensel kabul edilmektedir.(Şengün;2019)

Katılımcılara gelecekte ne tür eğitimler olabilir diye sorulduğunda verilen cevaplar “kooperatifçilik satış pazarlama, insan hakları, finansal okuryazarlık, hijyen, liderlik, toplumsal cinsiyet ve internet satışı, tasarım ve ürün geliştirme, maliyet hesaplama” sıralanmıştır.

Kadınların Kooperatif Algıları

Kadınların kooperatiflere yönelik algılarını anlamak için sorulan sorularda katılımcıların kooperatif algılarının olumlu olduğu ve kooperatif ortaklığını önemsediklerini belirtmişlerdir. Genelde benzer yorumlar yaparak gelecekte kooperatiflerin daha da önemli bir hale geleceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu konuda görüşmelerin bazıları;

“ Kadın üyelerimiz ayaklarının üzerinde durarak ülkemizin gelişimine katkı sağlamalıdır.”

“Güçlü olmayı öğreniyorsunuz, kendi üstünlüğümü fark ettim. Aile gibi olduk ve evden çıkan kadın, üretici kadın her zaman mutludur bunu gördük. Bir araya geldiğimizde kadın olarak tek başımıza mücadele edebileceğimizi öğrendik ve ailemize destek olmak bizim için artık çok önemli. Sürekli iş ve devamlılık daha da ileriye götürdü, çünkü çalışkan arkadaşlarımız var ve daha da kazandık. Üretime 4 çiftçi kadın ile başladık, bugün 14 kadın çiftçimiz var.”

Kadın Kooperatifinde Karşılaşılan Sorunlar ve Değerlendirme

Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliğini sağlanması için karşılaşılan sorunları da değerlendirip çözüm yollarının bulunması gerekmektedir. Bu alandaki yapılan çalışmalardan da yola çıkılarak değerlendirildiğinde finansal ve örgütlenme ile ilgili sorunlar ön plana çıkmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin finansal konularda yaşadıkları güçlüklerin aşılması kooperatiflerin sürdürülebilir olmasında önem arz etmektedir (Sipahi; 2019). “Türkiye’de kadın kooperatiflerinin başlıca finansal kaynaklar satışlar, bağışlar, dış paydaşlardan veya projelerden elde edilen fonlar, diğer faaliyetlerden elde edilen gelirlerini oluşturmaktadır. Ne var ki

kooperatiflerin ödemekle yükümlü oldukları vergiler ve harçlar gelirleri son derece kadın kooperatiflerini zor durumda bırakmaktadır. Özellikle büyük kentlerde kurulmuş olan kadın kooperatifleri ulusal ve uluslararası desteklerden yeterli ölçüde yararlanamadıkları için finansal sorunları aşma noktasında kırsal ya da az gelişmiş bölgelerde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine göre daha dezavantajlı” durumda olduklarını belirtmektedir.

Özdemir (2013), “Kooperatiflerin kurulmasına dikkat edilmesi gereken nokta olarak tabandan gelen gönüllü bir hareketle kurulmaları gerektiğini savunmaktadır. Kadınların gerçekten ihtiyaç duyarak bu harekete başlaması gerektiğini, Türkiye’de bazı kooperatif örneklerine bakıldığında yıllarca kontrollü ve ortakların sahiplenmediği kooperatifler olarak karşımıza çıkmakta demektir. Aksi takdirde kurulmalarına rağmen devamlılıkları azalmaktadır.” Dolayısıyla kadın kooperatiflerinin aynı duruma düşmemeleri için, kooperatifleşmeyi daha bilinçli bir şekilde örgütlemek ve yönetmek gerektiğini vurgulamaktadır. Kooperatif ortaklarının işletme becerilerindeki eksiklikler ve teknik donanım ya da bilgi eksikliğine ilişkin sorunlar da sıralanmaktadır (Duguid vd., 2015).

Görüşmelerde örgütlenme yetersizliğine dair sorunları “...kuruluş aşamasında bizler de dahil fazla deneyime sahip değildik. Önümüzde kendi faaliyet alanımızla ilgili örnek alabileceğimiz fazla kooperatif yoktu. O dönemde kurulan kooperatifler de fazla bilgiye sahip değildi. Deneme yanılma yöntemiyle sistemi oturtmaya çalıştık. Kooperatif ortakları, kooperatif bilinci çok kez anlatılmasına rağmen, yöneticileri işveren kendilerini işçi gibi görmelerinden kaynaklanan beklentilerin kooperatif koşullarını zorlayıcı noktaya getirmiştir. “şeklinde ifade etmektedir.

SONUÇ

Son dönemde yaygınlığı artan kooperatifler, kadınların hem ekonomik hem de sosyal alanda güçlenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Kooperatif örgütlenmeleri toplumda ekonomik hayatın içerisinde daha geri planda yer alan kadınlar için çok önemli roller üstlenmektedir. Kadın kooperatifleri çeşitli sebeplerle istihdam sürecinin dışında kalmış dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların sosyo-ekonomik konumlarını dönüştürerek “daha güçlü” bir hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kooperatifçilik kadınları, üretimde ve siyasette karar mekanizmalarında yer almasını destekleyerek ekonomide karar verici bir noktaya taşımaktadır. Bu noktada kadınların kooperatifler içerisinde istikrarlı bir şekilde varlıklarını devam ettirmeleri ve kendi sorunlarını kendileri çözerek var olmaya devam etmeleri gerekmektedir.

İzmir’deki kadın kooperatifleri ile yapılan bu çalışmada edilen veriler, kadınların kooperatifleşmeye yönelik algılarının olumlu olduğu şeklindedir. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin ekonomik dayanışmayı artırıcı rolünün olduğu saptanmıştır. Bu noktada kooperatifçiliğe kısa vadede gelir getirici bir araç olarak görmek yerine uzun vadede ilkelerinin benimsendiği bir noktaya gelmesi önem arz etmektedir.

Pandemi sonrasında kadın kooperatifleri yaşanan zorlukla başa çıkmak için e-ticaret gibi sosyal medya üzerinden yeni pazarlara açılmaya başlamıştır. Kadın kooperatifleri kuruluşları itibariyle çok köklü olmadığı için henüz yaygınlık kazanacak kadar üye sayısına sahip olamamıştır. Alan araştırmasında da görüldüğü üzere daha çok “kermes” mantığında üretim yapan, geleneksel üretim yöntemlerinin tercih edilmektedir. Kooperatiflerin bu algıdan kurtulup daha farklı üretim yapar hale gelmesi gelecekte kalıcılıkları açısından oldukça önemlidir.

Kooperatifçilik piyasa mekanizmasındaki bir şirket mantığından farklı olarak daha dayanışmacı ilkelerin ve noktaların gelişmesi gerekmektedir. Araştırmada da kooperatifler arası

dayanışmalar da yetersiz kaldığı görülmüştür. Proje temelli kurulan kooperatiflerin ortaklarının kooperatifçilik değerlerine bağlılığının olmaması nedeniyle süreç içerisinde kopmalar ve kırımlar görülüyor. Bununla birlikte kooperatiflerin başka kooperatiflerle de işbirliği yapacakları platformlar artırılabilir.

Kooperatiflerin, pandemi sürecinde kadınların hem ekonomik hem de sosyal alanlarda daha güçlenmesinde kolaylaştırıcı rolü olduğu tespit edilmiştir. Kadın kooperatifleri sosyal ve kültürel boyutunda önemli olduğu yerlerdir. Bu sayede kadınlara sosyalleşebilecekleri yeni mekânlar da yaratılmaktadır. Diğer taraftan yan yana gelerek üretim içerisinde örgütlenme deneyimleri de kazanılmaktadır. Bu alan araştırmasından elde edilen yegâne sonuç, kadın kooperatiflerinin ekonomik ve sosyo kültürel alanda daha çok kadını kapsayarak yaygınlık kazanmasının kadınlar için önemli bir araç olduğudur.

KAYNAKÇA

- Bengü, E. Yercan, M. Tan, S. (2019) Tarımsal kalkınma, sulama ve su ürünleri kooperatiflerinde kurumsal yapı ve yönetici profilinin tespiti: Çanakkale ili örneği “*Türk Tarım ve Doğal Bilimler Dergisi*” 6(2); ss.343-353)
- Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin mevcut durumu. Dünya Bankası. https://www.csgb.gov.tr/KSGM/PDF/Turkiyede_Kooperatifcilik_Kadin.pdf, (Erişim Tarihi:23.08.2022)
- Er, C. (2003). Türkiye’de kooperatifçiliğin geldiği yer. *Karınca Dergisi, Kooperatifçilik, 800. Özel Sayı*, Ağustos
- Güloğlu, T. & Korkmaz, A. (2011). Kooperatifçilik ilkeleri, küreselleşme ve kooperatifçilikte yeni eğilimler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55 (1), 811-831. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/812/8844>, (Erişim Tarihi: 21.08.2022)
- Gümüsoğlu, F. (2014). Kadınların toplumsal alanda güçlenmesine bir örnek: “Yağlar köyü tarımsal kalkınma kooperatifi” . *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (10) , <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/738/7971>, (Erişim Tarihi: 23.08.2022)
- ICA,(2019a) “*What is a cooperative?*” <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>, (Erişim Tarihi: 19.02.2022)
- ICA,(2019b) “*Cooperative identity, values & principles*” www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity, (Erişim Tarihi: 24.03.2022)
- ILO (2022). *Türkiye’de kadınların kooperatifler yoluyla güçlenmesi*. https://ilo.org/ankara/publications/WCMS_855923/lang--tr/index.htm, (Erişim Tarihi:18.09.2022)
- Kızılaslan, N. ve Yamanoglu, A. (2010). “Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime ve aile içi kararlara katılımı: Tokat ili örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (3): ss.154-166.
- Özdemir G. (2013) Women’s Cooperatives in Turkey, *Procedia-Social and Behavioral Science. Vol.81*, pp.300-305
- Polat E. (2010). Kooperatif Birliklerinin Küreyerelleşme Sürecindeki Önemi. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 2010, 45, (2) : 15-33*
- Sipahi E.B. (2019) Türkiye’de kadın kooperatifleri: Konya kimya hatun kadın, çevre ve işletme kooperatifi örneği “*Kırsal kalkınma ve kooperatifçilik*” Ankara Üniversitesi Yayınları

No: 658 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 621 A.Ü. Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayınları No: 24

- Şengün, H. (2019). “Kırsal kalkınma ve kadın kooperatiflerinin önemi: Artvin kadın girişimciler turizm geliştirme kooperatifi”. Ayşegül Mengi ve Deniz İşçioğlu (Ed), *Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 573-588
- Ticaret Bakanlığı (2017) *Türkiye kooperatifçilik raporu 2016*
<https://ticaret.gov.tr/data/5d41e45e13b87639ac9e02dc/15fb10a7fe0bba07482ac9da277b5d35.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.08.2022)
- TMMOB Gıda Mühendisleri Odası (2022). *Kooperatifçilik ve küçük aile işletmeciliği*, Ankara
https://www.gidamo.org.tr/resimler/ekler/6ec66fe2a835710_ek.pdf?tipi=24&turu=X&sube=0, (Erişim Tarihi:22.08.2022)
- Topaloğlu E. & Topaloğlu M. (2017) “Türkiye’de kadın girişimci kooperatifleri: Bacıyan-I Meram örneği “*Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,2017,52 Özel sayı*, syf. 203-218
- Turan, N. (2005). “Üretken bir istihdam yaratılmasında kooperatif işletmelerin potansiyel katkıları”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10*
- Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016
<http://www.turkey.coop/menu/Turkiye-Kooperatifcilik-Stratejisi-ve-Eylem-Plani--2012-2016-/26>, (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- WCM (2020). *Exploring The Cooperative Report*,
https://monitor.coop/sites/default/files/2021-11/WCM_2020_WEB%20FINAL.pdf
(Erişim Tarihi:20.08.2022)
- Yanardağ, A.A. (2019) *Kadın emeğinin yenilenen yüzü: kadın kooperatiflerinin dönüşümü*
https://yeni.ozgurdenizli.com/kadin-emeğinin-yenilenen-yuzu-kadin-kooperatiflerinin-donusumu-aslihan-aykac-yanardag/?_ga=2.91885662.555929182.1663647749-1138064474.1663647749&_gl=1*993ocy*_ga*_MTEzODA2NDQ3NC4xNjYzNjQ3NzQ5*_ga_3Z11TBBWC8*MTY2MzY0Nzc0OC4xLjEuMTY2MzY0NzgyNC4wLjAuMA.,
(Erişim Tarihi: 15.07.2022)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz E., Özdemir G.,Oraman Y., Unakıtan G., Konyalı S (2019), Tarımsal üretimde kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve kooperatiflerden beklentileri, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* sf.71-81

EXTENDED ABSTRACT

Cooperatives are organizations that enable people to gather their economic power, knowledge and experience in solidarity to do the things that they cannot do alone or that are beneficial for them to do together, in the best way and cost-effectively. Cooperatives act with the motives of partnership, solidarity and volunteerism. Many national and international organizations seek to fight for women's empowerment due to reasons such as the low share of women in employment, their inability to take part in decision-making mechanisms and their inability to organize. Therefore, cooperatives can be an important tool to strengthen women's social roles. When women's labor is evaluated under the umbrella of the cooperative, the women's cooperative is defined as "to ensure that its members live in a healthy and developed environment by protecting their economic, social and cultural needs" (Kooperatifçilik Raporu; 2016). In the research, the problems they experienced during the pandemic period and the methods of coping with these problems were tried to be determined systematically with the guidance of the questions prepared in advance, by interviewing face-to-face with 18 members of 8 women's cooperatives operating in the province of Izmir. The aim of the study is to determine the problems encountered in the pandemic and after the women's cooperatives, which have recently been adopted as an alternative organization model, and to discuss the solutions. In this respect, it aims to be an original study for women's cooperatives in Izmir. The study, which focuses on both the economic and social effects of cooperatives on women after the pandemic, is based on interviews with 18 volunteer participants from 8 women's cooperatives.

The data obtained in this study conducted with women's cooperatives in İzmir is that women's perceptions of being cooperative are positive. In this context, it has been determined that women's cooperatives have a role in increasing economic solidarity. At this point, it is important to come to a point where the principles are adopted in the long run, rather than seeing cooperatives as a means of generating income in the short term.

After the pandemic, women's cooperatives started to open up to new markets through social media, such as e-commerce, to cope with the challenge. Since women's cooperatives are not very rooted in terms of their organizations, they have not yet had enough members to become widespread. As can be seen in the field research, traditional production methods that produce in the logic of "merchant bazaar" are preferred. It is very important for the co-operatives to get rid of this perception and make different production in terms of their permanence in the future.

Unlike the logic of a company in a market mechanism, cooperatives need to develop more solidaristic principles and points. In the research, it was seen that the solidarity between the cooperatives was also insufficient. Due to the lack of commitment of the members of the cooperatives established on a project basis to the values of cooperatives, it was understood that there were ruptures and breaks in the process. In addition, it is thought that the platforms in which cooperatives can cooperate with other cooperatives can be increased.

It has been determined that cooperatives have a facilitating role in women's empowerment in both economic and social fields during the pandemic process. Women's cooperatives are places where they are important in social and cultural dimensions. In this way, new spaces are created for women where they can socialize. On the other hand, the experience of organizing in production is gained by coming side by side. The only result obtained from this field study is that women's cooperatives become widespread by including more women in the economic and socio-cultural field, which is an important tool for women.